

כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי ג"ע

הרב אהרן ברקוביץ'

ר"מ כיתה יב'

הגמ' במסכת יומא¹:

"תניא רבי אומר (דברים לב, ג) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל".

ועל פי זה (כך כתב המשנה ברורה למקור החיוב) פסק השו"ע²:

"השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות, אע"פ שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה, אף ע"פ שאינו חייב באותה ברכה, חייב לענות אחריו אמן".

והכוונה בעניית ה"אמן" הוא כדברי השו"ע³:

"ויענו אמן... ובכונה. שיכון בליבו - אמת היא הברכה שברך המברך, ואני מאמין בה."

על החשיבות להקפיד ולהזדרז ולענות אמן אנו מוצאים ממקורות רבים נוספים.

הגמ' במסכת שבת⁴ אומרת:

"כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי ג"ע." אמנם המאירי שם למד זאת רק ביחס לאמן יהא שמיה רבה, וז"ל: "אף על פי שכל התפלה צריכה כונה מ"מ בקדיש כשאדם עונה אמן יהא שמיה רבה צריך לענותו בכל כחו ובכל כונתו מפני שיש בו רמז לייחודו ית' ולנצחותו והוא שייעדו עליו שפותחין לו שערי ג"ע". אך גם הוא הוסיף וחדש ביחס לכל אמן: "ויש מפרשים הטעם מפני ש"אמן" והשם המיוחד בכתובה וקריאה "א' ד' נ' י' - י' ה' ו' ה' עולים לחשבון אחד - לצ"א"

1. דף לו ע"א:

2. ס' רטו סעי' ב

3. ס' קכד סעי' ו

4. דף קיט ע"ב

הרמ"א⁵ הוסיף וכתב חידוש:

"...הגה וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתנוק עונה אמן, יש לו חלק לעוה"ב."

ביחס לעניית אמן ואמן יהא שמיה רבה בקדיש, מצינו בשו"ע התייחסות רבה לצורה:⁶

" יש לכוי בעניית הקדיש...ולענות אותו בקול רם ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש".

ובמ"ב הוסיף:

(ה) בקול רם - שעי"ז מתעורר הכוונה ועי"קול זה מתבטלי גזירות קשות:

(ו) לשמוע קדיש - שעניית איש"ר הוא מצוה גדולה מאד. איש"ר עדיף טפי מקדושה ומודים.

נתקלתי בסיפור שעורר אותי לחשיבה נוספת ביחס לעניית "אמן". הסיפור הוא על רופא בעל תשובה שעלה לארץ ישראל מארצות הברית ומשמש בבית הרפואה "מעייני הישועה", שכשואלים אותו למה חזר בתשובה הוא מספר את הסיפור דלהלן:

בתור רופא בכיר הגיע אלי פעם חולה מסוכן מאוד שכל מערכות הגוף שלו הפסיקו לעבוד כראוי ר"ל, חולה מסוכן שנותרו לו ממש מספר ימים לחיות. כשהתייעצתי עם כמה רופאים בכירים החלטנו שרק עם ניתוח מסובך ומורכב אפשר להותירו עוד כששה חדשים בחיים. הניתוח המדובר יקר מאוד, וגם ממתנינים לו יסורים גדולים עד למאוד.

כשהצגנו את המצב לבני המשפחה והאפשריות העומדים לצידם, השיבו שהם מבקשים להפנות את השאלה לפני רבם הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, ושהוא יכריע מה לעשות בנידון.

כשמעתי את בקשתם החלטתי שאני בעצמי אלך לרבי משה זצ"ל להציג את השאלה בכדי שאוכל להסביר לו את כל הסברות סביב הנושא, וגם לשמוע ממקור ראשון את דעתו הקדושה. כשהגעתי לרבי משה זצ"ל והצגתי בפניו את השאלה ירדו עיניו דמעות. קרוב לעשרים דקות ישב ובכה. היות והחולה היה מתלמידי וכבר לא שמע ממנו הרבה זמן, כעת כשנודע לו שהוא נמצא במצב כה קשה, בכה עד למאוד.

5. סי' קכד סעיף ז

6. סי' נו סעיף א

אחרי שהסברתי לו את כל הנושא וכל האפשרויות העומדות לנו, ביקש ממני רבי משה זצ"ל שאמתין עד למחרת, עקב שהוא רוצה לחשוב ולהחליט ביישוב הדעת. למחרת כשחזרתי אליו לשמוע את תשובתו אמר לי: לנתוח! אתה תעשה מה שביכלתך להחזיקו בחיים כמה שאפשר, ואנחנו נעשה מה שמוטל עלינו להתפלל לרפואתו ונבקש בשבילו שנים ארוכות.

כששאלתי אותו למה הכריע לנתח, הסביר את החלטתו ומקור אמונתו כי החולה יאריך ימים: חצי שנה הוא יזכה לענות "אמן" על כמה וכמה ברכות, מלאך ייוצר מכל "אמן" שהוא יגיד, כל מלאך ומלאך מאלו האמנים יצטרפו לפמליא של מעלה, והם יעמדו להגן עליו לשמרו ולהמליץ עליו זכות.

מובן מאליו, שבתור יהודי-לא-דתי הופתעתי מאוד מהתשובה ומן האמונה והביטחון העז ברבי משה זצ"ל שהחולה יבריא בזכות אמירת "אמן", אל תשכחו שע"פ תורת הרפואה האפשרויות שהיהודי יחיה יותר מ-6 חודשים היו אפשריים, ועם כל זאת הצדיק היה בטוח שהזכות הגדול של עניית "אמן" יעמוד לו ויתבטל גזירה הקשה למעלה מדרך הטבע.

סיפור זה השפיע מאוד עלי - מסיים הבעל תשובה - והחלטתי להתקרב אל היהדות ולהכיר את ה"רופא כל בשר" עד שנהייתי ב"ה בעל תשובה גמור, והכל בכח מילה אחת ויחידה שיש בזה כוחות והשפעות גדולות מאוד.

חידש לי הרב פיינשטיין על בריאת המלאך בכל עניית אמן בכוונה. ואכן ראיתי שגם הגימטריה של "מלאך" היא כשל "אמן" (91).

וזה מזכיר את הגמ' המפורסמת על עניית אמן של המלאך⁷, המראה שזה אכן כוחם של המלאכים:

"תניא רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו."

ומצאתי בהקשר לזה חידוש מעניין בספר בגדי ישע על שו"ע סי' קסז⁸:

"מובא בכתבי הארי על הפסוק באיוב כג "והוא באַחַד וּמִי יְשִׁיבֵנוּ וְנִפְשׁוּ אֹתָהּ וַיַּעַשׂ".

7. מס' שבת קיט ע"א

8. הרב ישעיהו וינר מפראג. לפני כ-300 שנה

מאחר שכוח המברך על ידי שעונים אחריו אמן גדול כל כך, מה יעשה אדם המברך והוא יושב בדד (והוא באחד), ועל זה אמר הכתוב "ונפשו איותה", דהיינו על ידי שמברך בחשק גדול ובאהבה רבה, "ויעש" - עושה מלאך קדוש בברכתו והוא עונה אמן.

אמרו חכמים (ברכות נג, ב): "גדול העונה 'אמן' יותר מן המברך". ועל זה כתב המאירי⁹

"העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמי שבירך כל שכיון לשמוע את הברכה, ולא עוד אלא שרוב פעמים כונת המטה און לשמוע גדולה יותר מכונת המדבר. ועל סמך זה אמרו גדול העונה אמן יותר מן המברך."

על פי זה מובן חידושו של המשנה ברורה על דברי השו"ע¹⁰

"... והמברך יכוין לאמן שאומרים."

והוסיף המ"ב:

אע"ג דהוא בירך כבר בעצמו מ"מ ע"י שעונים אמן עליה הברכה חשובה יותר ולכך נכון לכתחלה לכוין לצאת בענית אמן שעונה העונה.

יש עניין גדול - כמוכן לא חובה - לברך בנוכחות אחרים שיענו אמן על ברכתך, כי זה מעשיר את ברכתך.

רבינו חיים מוולוז'ין - גדול תלמידיו של הגאון מוילנא - אכן גדר על עצמו שלא לברך ברכה בלי שיהיה לידו מי שיענה אמן אחריה. קרה לו פעם בשעה שלאחר חצות הלילה שהיה צמא מאוד וביקש לשתות. אך כולם ישנו והוא לא היה מוכן להעיר מישהו משנתו כדי לקיים את חומרותיו. כך המשיך להתייגע בתורה בצימאונו. לפתע הקיש מישהו בדלת, והרב אמר לו להיכנס. נכנס בחור ישיבה והתנצל על השעה המאוחרת, אך הטרידה אותו שאלה בפשט הגמרא. רבי חיים שמח לבואו והודה לו, בירך "שהכל", שתה לצמאו וענה לבחור על שאלתו.

למחרת בבוקר משנכנס לישיבה, ניגש אל הבחור והודה לו שוב על כך שאיפשר לו לברך לברך ברכה בעניית "אמן". אך הבחור תמה ולא ידע דבר מסיפור הרב... ויהי הדבר לפלא. זימנו לרבי חיים שליח מן השמיים בדמות הבחור.

9. הוא מובא במס' נזיר סו:

10. ס' קסז סע"ב

בחור צדיק ששמע את הסיפור הזה, קיבל על עצמו גם כן להקפיד לברך רק בנוכחות אדם שיענה אמן על ברכתו. פעם בהיותו בהסעה והיה מעונין לשתות, הוא שם לב שנותר לבדו. פנה אל הנהג כדי שישמע את ברכתו, אך פתאום שם לב שהנהג... ערבי. הוא התלבט האם "האמן" של הערבי יכולה להחשיב את הברכה לברכה מושלמת?!

אמת שביחס למקרה הפוך, כלומר גוי שבירך, ישנה מחלוקת האם ניתן לענות אמן. הרמב"ם¹¹ כתב:

"... ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה - אין עונין אחריהן אמן."

כלומר אין לענות אמן על ברכת עכו"ם. אבל הסוגריים הם במקור בכל הדפוסים כיום. כי הבית יוסף ראה את ציטוט הרמבם בטור ושם לא היה כתוב "או עכו"ם". ולכן בשולחן ערוך¹² הוא לא כתב עכו"ם וז"ל:

"אבל אם היה המברך אפיקורוס או כותי או תינוק, או היה גדול ושינה ממטבע הברכות, אין עונין אחרי אמן" והרמ"א הוסיף במפורש: "הגה - ועונין אמן אחר עכו"ם, אם שמע כל הברכה מפיו". והסביר המ"ב "שאין דרך עובדי גילולים לכוון לעבודת גילולים כשמזכיר השם."

מכאן רצה ללמוד הרב יצחק זילברשטיין שאם ניתן לענות אמן על ברכתו של הערבי, א"כ גם הוא יכול לענות אמן על ברכתנו, באופן שייסביר לו המברך את מהות הברכה ושיכון שהברכה אמת.

באחד מבתי הכנסת שהו בחצר בית הכנסת כמה פיליפינים שהמתינו לצאתם של הזקנים אותם הם סועדים. הפיליפינים שמו לב שבזמן מסוים ישנה תכונה רבה בבית הכנסת, כשהציבור עומד מול אנשים עטופים בטליתות המתייצבים על הבימה. התעניינו הם אצל אחד הזקנים, והוא הסביר להם מהי ברכת כהנים ואת חשיבותה.

ומאז נראית תופעה מעניינת, שבשעה שהם רואים את הכוהנים נוטלים ידיהם, הם נכנסים לתוך ביהכנ"ס ועומדים בדומיה עד סוף ברכת כהנים. לאחר שענו אמן בסוף הברכה, הם יוצאים בחזרה לחצר.

11. הלכות ברכות פרק א' הלכה יג
12. סימן רטו

לכאורה אין בתמונה זו אלא מן המשעשע. אך מעניין שהחיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ¹³ סי' ע' כותב:

"שמעתי שיש מי שמנע לכהנים לומר ברכת כהנים אם יש גוי בבית הכנסת ולא ידעתי טעמו. ואפשר דעבד הכי משום דבסימן נ"ה סעיף כ' (בשו"ע) יש סברא דלענות אמן צריך שלא יהיה מפסיק גוי. והשתא שיש גוי מפסיק בין הכהנים לקהל או לאיזה יחידים אינם יכולים לענות אמן".

סברא זו נדחית ע"י החיד"א עצמו כיון שיש אומרים דדין זה דגוי מפסיק, היינו כשהמברך ברשות אחד והעונה ברשות אחר, אז הגוי שביניהם מפסיק. אבל אם המברך והעונה ברשות אחת, הם מצטרפין ואין הגוי מפסיק. ומסכם החיד"א למעשה: "ואין לבטל ברכת כהנים. מאחר דמשום איבה אין יכולים להוציא הגוי מביהכ"נ".

לפי מה שלמדנו לעיל הרי אם השו"ע פסק שניתן לענות אמן אחרי ברכת הגוי, אזי ודאי שנוכחתו אינה מפריעה לענות אמן על ברכת הכהנים. וקצת תמוה שהשו"ע בסי' נ"ה מביא את הדעה הזו. אכן המ"ב בסק"כ דייק והוכיח שהשו"ע לא פוסק דעה זו להלכה, והיא רק מובאת בשם י"א.

אז מה בכל אופן הסברא של הדעה שמביא החיד"א שלא לברך כהנים כשמצוי שם גוי?

מעייין בדברי בעל הדעה הריהו ר' ישמעאל הכהן¹⁴, שאכן כתב בשו"ת זרע אמת שכשיש נכרים בבית הכנסת ולא ניתן להוציאם מפני היראה, יש לנהוג בשב ואל תעשה ולא לברך ברכת כהנים. אך הוא הסביר זאת על פי הזוהר שנכרי בבית כנסת מעכב את השפעת הברכה.

והוסיף שם שיש מי שמסביר שבגלל דין זה מנהג אשכנז שאין מברכים בחו"ל בכל יום את ברכת כהנים, כי מצויים נכרים בבית הכנסת.

13. הרב חיים יוסף דוד אזולאי, לפני יותר מ-100 שנה.

14. מגדולי רבני איטליה לפני מעל 200 שנה.